

УДК [174+81'271]:378

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4\(46\)-1612-1623](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2026-4(46)-1612-1623)

Михайлюк Наталія Володимирівна доктор філософії, доцент кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, <https://orcid.org/0000-0003-3377-2229>

Драган Оксана Анатоліївна старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації факультету підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, Харків, <https://orcid.org/0000-0002-1225-6519>

Лук'янова Вікторія Анатоліївна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри вищої математики фізичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харків, <https://orcid.org/0000-0001-7476-3746>

ФОРМУВАННЯ МОВНОГО ЕТИКЕТУ В ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ СТУДЕНТАМИ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ НОРМАМИ І ПРАВИЛАМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ

Анотація. Статтю присвячено формуванню мовного етикету в процесі оволодіння студентами економічного спрямування нормами і правилами професійної етики. Сучасна вища школа має готувати майбутнього фахівця з високими професійними навичками та розвиненими етично-комунікативними здібностями, які ґрунтуються на принципах моралі, поваги до людей, здатності адаптуватися та ефективно взаємодіяти в команді. В роботі з'ясовано, що поняття «етикет» визначається як встановлені правила ввічливості і норм поведінки у суспільстві та реалізується у спілкуванні між людьми. Поняття етикету передбачає декілька аспектів: це певна система знаків; це завжди діалог; це особлива форма поведінки, яка визначається його ігровим характером. Встановлено, що існує декілька форм етикету, одним з яких є мовний етикет, який представляє собою систему словесних форм увічливості в ході діалогічного спілкування. Визначено, що поняття мовного етикету визначається як прийняті в суспільстві культурні норми спілкування та поведінки, тому синонімом мовного етикету є культура спілкування. В роботі окреслено особливості ділового спілкування, де спілкування є метою організації

професійної діяльності в інтересах загальної справи. Окреслено особливості ділового спілкування, які полягають у встановленні взаємовигідних контактів між представниками різних організацій, передбачуваності заздалегідь спланованих ділових контактів, спрямуванні взаємовідносин на розв'язання конкретних завдань, значущості кожного партнера як особистості. В статті визначено поняття «професійної етики» як системи моральних норм і принципів з врахуванням особливостей тієї чи іншої професійної діяльності людини. Дотримання правил і норм професійної етики є одним із показників професійної культури фахівця. Запропоновано низку методів (метод моделювання професійних ситуацій, кейс-метод, ділові та імітаційні ігри), які допоможуть формуванню мовного етикету у студентів економічного спрямування.

Ключові слова: мовний етикет, ділове спілкування, професійна етика, комунікація, етикетні правила.

Mykhailiuk Nataliia Volodymyrivna Doctor of Philosophy, Associate Professor of the Department of Foreign Languages and Intercultural Communication, Semyon Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0003-3377-2229>

Dragan Oksana Anatoliivna Senior Lecturer of the Department of Foreign Languages and Intercultural Communication, Faculty of Training of Foreign Citizens, Semyon Kuznets Kharkiv National Economic University, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0002-1225-6519>

Lukianova Victoriia Anatoliivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Higher Mathematics, Faculty of Physics, V. N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0001-7476-3746>

FORMATION OF LANGUAGE ETIQUETTE IN THE PROCESS OF MASTERING THE NORMS AND RULES OF PROFESSIONAL ETHICS BY STUDENTS OF ECONOMIC SCIENCE

Abstract. The article is devoted to the formation of speech etiquette in the process of mastering the norms and rules of professional ethics by students of economic studies. A modern higher school should prepare a future specialist with high professional skills and developed ethical and communicative abilities, which are based on the principles of morality, respect for people, the ability to adapt and effectively interact in a team. The work shows that the concept of «etiquette» is

defined as established rules of politeness and norms of behavior in society and is implemented in communication between people. The concept of etiquette involves several aspects: it is a certain system of signs; it is always a dialogue; it is a special form of behavior, which is determined by its playful nature. It has been established that there are several forms of etiquette, one of which is speech etiquette, which is a system of verbal forms of politeness in the course of dialogical communication. It is determined that the concept of speech etiquette is defined as the cultural norms of communication and behavior accepted in society, therefore, a synonym for speech etiquette is the culture of communication. The paper outlines the features of business communication, where communication is the purpose of organizing professional activity in the interests of the common cause. The features of business communication are outlined, which consist in establishing mutually beneficial contacts between representatives of different organizations, the predictability of pre-planned business contacts, the direction of relationships to solve specific tasks, the significance of each partner as an individual. The article defines the concept of «professional ethics» as a system of moral norms and principles taking into account the peculiarities of a particular professional activity of a person. Compliance with the rules and norms of professional ethics is one of the indicators of a specialist's professional culture. A number of methods are proposed (the method of modeling professional situations, the case method, business and simulation games) that will help in the formation of speech etiquette in students of economic orientation.

Keywords: speech etiquette, business communication, professional ethics, communication, etiquette rules.

Постановка проблеми. Сучасна вища школа вбачає своєю основною метою підготовку фахівців високої професійної кваліфікації, здатних не тільки володіти професійними навичками, а ще й нестандартно мислити, приймати відповідальні рішення, адаптуватися до вимог ринку праці, мати активну життєву позицію, володіти культурою спілкування та знати норми і правила професійної етики. З цією метою наукове товариство досліджує питання формування мовного етикету в процесі навчання студентів у закладах вищої освіти, акцентуючи увагу на етико-комунікативній складовій професійної компетентності майбутніх фахівців та розвитку мовного етикету з урахуванням сучасних морально-ціннісних орієнтирів соціокультурного середовища.

Володіння нормами та правилами професійної етики допоможе студенту моделювати міжособистісні стосунки у межах професійної діяльності, розвивати комунікативну компетентність, інтегрувати в професійну сферу свої морально-етичні погляди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання етики є предметом дослідження багатьох вчених в різних наукових галузях. Це поняття розглядається як культурний, філологічний, історичний, філософський, суспільний, психологічний, педагогічний, етичний феномен. До цього питання звертались такі дослідники як Седова Л.Н., Зусін В.Я., Гриценко Т.Б., Іщенко Т.Д., Вознюк Н.М., Пентлюк М.І., Маруніч І.І., Гайдаєнко І.В., Воронкова В.Г., Беліченко А.Г., Кубрак О.В., Дороніна М.С., Красніцька Г.М. та ін. Проте, незважаючи на великий інтерес до окресленої тематики, деякі аспекти саме професійної етики залишаються недостатньо вивченими.

Мета статті – проаналізувати етичні визначення «етикет», «мовний етикет», «професійна етика» та запропонувати методи, які допоможуть студентам економічного спрямування засвоїти норми та правила мовного етикету.

Виклад основного матеріалу. У практиці ділових відносин завжди є якісь стандартні ситуації, яких неможливо уникнути. Для цих ситуацій виробляють форми та правила поведінки. Цей набір правил і становить етикет ділового спілкування. Етикет ділових відносин визначається, зокрема, як зведення правил поведінки у бізнесі, який представляє зовнішній бік ділового спілкування.

Дотримання норм мовного етикету – необхідна умова ведення будь-якої ділової розмови. Мовленнєвий службовий етикет вимагає, щоб до всіх учасників комунікації застосовувалися однакові мірки.

Французьке слово «етикет» («*étiquette*») має в рідній мові кілька значень: «ярлик», «напис», «етикетка» та «церемоніал», «етикет».

В «Енциклопедії сучасної України» слово «етикет» визначається як установлені правила ввічливості і норми поведінки в суспільстві чи в якому-небудь товаристві відповідно до певних обставин.

Правила етикету почали формуватися з усвідомленням людиною себе частиною соціуму, з появою у неї відчуття необхідності бути чемною та уважною в спілкуванні з іншими людьми. Основні форми етикету зародилися у Стародавньому Єгипті, Греції та Римі. Сучасний етикет успадкував звичаї та традиції різних народів світу, які з часом або залежно від національних та релігійних особливостей народу можуть змінюватися. Існує кілька видів етикету: придворний (строго регламентований порядок і форми поводження, встановлені при дворах монархів); дипломатичний (правила поведінки дипломатів та інших офіційних осіб під час дипломатичних переговорів, візитів, прийомів); військовий (правила і норми поведінки військових у всіх сферах їхньої діяльності); суспільний (сукупність правил, традицій та умовностей, яких дотримуються у

суспільстві); діловий (правила поведінки, що регламентують стосунки у сфері бізнесу) [2].

Г. Красніцька розглядає етикет як «встановлений у суспільстві порядок поведінки, що включає у себе сукупність правил, котрі регулюють зовнішнє вираження взаємин людей, що проявляється в поводженні, зверненнях і вітаннях, поведінці в громадських місцях, манері й зовнішньому вигляді людини [3].

На думку І. Конюкової «етикет – це сукупність дій та правил, впорядкованих та систематизованих для конкретного суспільства» [4].

С. Бирик визначає етикет як «правила поведінки у суспільстві, що відбивають уявлення спільноти про особливості мови жестів, словесного спілкування, його риторичного оформлення, про особливості дій, поз, способів пересування, символів поведінки людини в певних ситуаціях» [6].

Під етикетом ми розуміємо сукупність правил поведінки, у яких виражається зовнішній бік відносин із іншими: вітання, звернення, поведінка у громадських місцях, манера поведінки та одяг. Але це загальне визначення слід уточнити.

Етикет реалізується у спілкуванні, будь-яке спілкування передбачає наявність як мінімум двох партнерів. У цьому випадку етикет можна визначити як сукупність спеціальних прийомів та рис поведінки, за допомогою яких відбувається виявлення, підтримка та обігравання статусів партнерів зі спілкування.

Статус самого етикету багатоплановий: це система знаків, і форма регулювання людського спілкування, і особлива форма поведінки.

Перший аспект передбачає підхід до етикету як до певної системи знаків, що має свій словник (набір символів) та граматику (правила поєднання знаків та побудови текстів) у невербальному спілкуванні.

Сутність *другого аспекту* впливає з того, що етикет – це завжди діалог. Виконання кожного етикетного правила спрямоване на певного адресата та потребує обов'язкової відповіді. Тобто, всі етикетні правила зазвичай розраховані на «публіку».

У розрахунку на публіку ми вчимося (виходячи з чотирьох каналів розпізнавання):

- відповідно часу та місця одягатися;
- відповідно часу та місця діяти;
- відповідно часу та місця говорити;
- відповідно писати.

Специфіка *третього аспекту* етикету як особливої форми поведінки визначається його ігровим характером. Він виявляється у тому, що учасники поводяться у певній відповідності зі своїм соціальним статусом.

У сучасній культурі мистецтво володіння етикетом є у тому, щоб буквально виконувати етикетні правила, вміти у разі потреби коригувати їх, не втрачаючи у свого «обличчя».

Є різні види етикету: дипломатичний, церемоніальний, військовий, цивільний, діловий, повсякденний, побутовий, родинний, народний, весільний, ритуальний, церковний тощо. Врешті-решт, мовний, без якого будь-який різновид поведінки людей у різних сферах її діяльності неможливий [6].

Мовний етикет – усталені мовні звороти, типові формули, які використовують у певних ситуаціях спілкування відповідно до національно-культурних традицій суспільства або окремого соціуму; узвичаєні правила, норми мовної поведінки людей. Серед виражальних засобів української мови – типові формули звертання, вітання, прощання, побажання, подяки, поздоровлення, прохання, вибачення, співчуття тощо. Одиниці мовного етикету: слова, словосполучення, речення (еквіваленти речень). Мовний етикет визначають загальна культура спілкування, соціальний статус мовців, рівень освіти й виховання, вік, стать, емоційність ситуації [2].

Л. Козловська вбачає, що «мовний етикет – це система словесних форм увічливості, узвичаєних у суспільстві, стійкі мовні формули (штампи, фразеологічні одиниці), що мають змістову й етикетну цінність. У широкому розумінні це й система мовних знаків з усталеними правилами їх сполучуваності, побудова усних висловлювань та писемних текстів. Це також діалогічне спілкування, у якому поведінка людини зумовлена її соціальним та професійним статусом» [5].

На переконання дослідника І Конюкової, «мовний етикет – це система стійких мовленнєвих формул, нав'язаних суспільством для підтримки спілкування в обраній тональності відповідно до соціальних ролей та рольових позицій відносно один одного – відіграє провідну роль у спілкуванні усіх сферах життя та ситуаціях, від формального спілкування до неформального» [4].

Натепер поняття мовного етикету визначається як прийняті в суспільстві культурні норми спілкування та поведінки. Мовний етикет – це синонім культури спілкування. Що стосується сфери роботи у соціумі, це сукупність норм культурного ділового спілкування.

М. Прищак визначає ділове спілкування «як спілкування, метою якого є організація і оптимізація виробничої, наукової, комерційної чи іншої діяльності, де на першому місці стоять інтереси справи, а не конкретних співрозмовників» [7].

Ділове спілкування є специфічною формою контактів і взаємодії людей, які представляють не лише самих себе, а й свої організації. Воно

включає обмін інформацією, пропозицією, вимогами, поглядами, мотивацією з метою розв'язання конкретних проблем як всередині організації, так і за її межами, а також укладення контрактів, договорів, угод чи встановлення інших відносин між підприємствами, фірмами, організаціями.

Фахівці визначають особливості ділового спілкування: наявність певного офіційного статусу об'єктів; спрямованість на встановлення взаємовигідних контактів та підтримку зв'язків між представниками взаємозацікавлених організацій; передбачуваність ділових контактів, які попередньо плануються, визначається їх мета, зміст і можливі наслідки; конструктивність характеру взаємовідносин, їх спрямування на розв'язання конкретних завдань; взаємоузгодженість рішень, домовленість та подальша організація взаємодії партнерів; значущість кожного партнера як особистості; безпосередня діяльність, якою зайняті люди, а не проблеми, що бентежать внутрішній світ.

Завданням ділового спілкування є ефективна співпраця. Щоб спілкування було ефективним, воно повинно базуватись на моральних цінностях, моральній культурі, на таких правилах і нормах поведінки, які сприяють розвитку співпраці. Це зміцнення взаємодовіри, постійне інформування партнера щодо своїх намірів і дій, запобігання обману та невиконанню взятих зобов'язань [7].

Ділове спілкування має відповідати цілій низці вимог. Серед них орієнтація на конструктивний результат, прагнення вирішення конфлікту, спірного становища і, як результат – досягнення домовленості, угоди. Альтернативою конструктивного стилю є деструктивний стиль, що зводить спілкування до конфронтації, конфлікту, міжособистісного протистояння. У діловому спілкуванні ставлення до проблеми, що обговорюється, не залежить від ставлення до партнера по обговоренню. Це передбачає виявлення проблеми у «чистому вигляді»; оцінку спірного питання, що виходить із принципової рівності, толерантності, допустимості права іншої сторони на власну думку.

Мовний етикет у діловому спілкуванні передбачає лояльне, поважне ставлення до співрозмовника, використання загальнокультурних норм спілкування, суджень, форм висловлювання.

У мовному етикеті є певна технологія ведення бесіди, розмови, переговорів. І пов'язана вона із діловими манерами вітання, звернення, знайомства, прощання. Культурні норми мовного етикету передбачають упорядкованість подяки, побажання, вибачення, прохання, запрошення, компліменту. Зміст ділової розмови крім обговорення конкретних практичних питань передбачає вміння у коректній формі висловити втіху, співчуття, схвалення і навіть незгоду [1].

Дотримання норм мовного етикету, вмінь висловлюватися, не провокуючи конфлікт, повага до співбесідника базуються на кодексі правил професійної етики, які визначають поведінку фахівця у службовій обстановці.

У «Філософському енциклопедичному словнику» поняття «професійна етика» визначено як «сукупність моральних норм, що характеризує поведінку людини у професійній сфері, а також як галузь етики, предметом якої є визначення і обґрунтування таких нормативних систем. Професійна етика розвивається на основі узагальнення практичної діяльності представників різних професійних груп, що підсумовується у кодексах поведінки, а також у формі певних теоретичних висновків» [9].

В. Бралатан вважає, що «професійна етика – система конкретизованих моральних норм і принципів з врахуванням особливостей тієї чи іншої професійної діяльності людини» [8].

В. Лозовий, О. Петришин вважають, що «професійна етика є одним з підрозділів науки про мораль, її предметом є аналіз буття моралі, що регулює стосунки у сфері певної професійної діяльності людей. З одного боку, моральні засади професійної групи мають ґрунтуватися на загальнолюдських моральних цінностях, системі моральних норм та оцінок, що склалися як результат історичного розвитку суспільства. А з іншого – особливими завданнями професійної етики є обґрунтування морального значення тієї чи іншої професії для суспільства та людини, професійного морального ідеалу, моральне регулювання професійних відносин» [10].

Під професійною етикою ми розуміємо кодекс моральних правил та вимог, який регулює відносини між суб'єктами професійної діяльності: адміністрацією, співробітниками, клієнтами. Професійна етика у трудовому колективі складається поступово, в процесі спільної професійної діяльності співробітників. Професійна етика починається з вступу фахівця на його посаду і ґрунтується на моральній поведінці в залежності від робочої ситуації та посадових обов'язків людини.

Отже, професійна етика пов'язана з регуляцією відносин та спілкування між суб'єктами певної професійної діяльності. Дотримання правил і норм професійної етики є одним із показників професійної культури фахівця.

Формування мовного етикету у здобувачів вищої освіти економічного напрямку відбувається в процесі вивчення низки гуманітарних дисциплін, однією з яких є «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)». Для удосконалення мовного етикету студентів є доцільним використовувати *метод моделювання професійних ситуацій, кейс-метод, ділові та імітаційні ігри* різного професійно-етичного спрямування.

Задля формування у студентів вмінь і навичок професійної взаємодії з дотриманням цінностей, норм і правил етики фахівця економічної установи використовується *метод моделювання професійних ситуацій та ділові та імітаційні ігри*, які спрямовані на відтворення діяльності певної організації.

Їх використання передбачає імітацію або максимальне наближення до реальних умов професійної діяльності, з моделюванням відповідного ділового процесу і операцій, відтворення інтерактивної моделі спілкування, яка є типовою для цієї діяльності.

Застосування *методу моделювання професійних ситуацій* дозволяє студентам навчитися: виявляти і вивчати найбільш типові професійні проблеми; досліджувати і виокремлювати найбільш ефективні способи їх вирішення; застосовувати на практиці способи, правила та прийоми професійної етики та ділової комунікації при вирішенні різних професійних ситуацій [11].

Особливість *ділових та імітаційних ігор* полягає в тому, що імітуються події, діяльність людей (ділові наради, обговорення), умови, в яких здійснюється діяльність (зала засідань, кімната для переговорів та ін.). Сценарій ділової або імітаційної гри повинен містити: опис призначення процесів та об'єктів, які імітуються; розподіл ролей; створюється текстове наповнення кожної ролі; ситуація, яка розігрується повинна містити певний конфлікт інтересів або суперечку; у процесі взаємодії учасників повинно бути знайдено компромісне рішення з урахуванням норм та правил мовного етикету [12].

Студенти, які безпосередньо не беруть участь в ігровій діяльності, уважно спостерігають за її ходом та беруть участь у підсумковому аналізі ситуації, визначенні успішності виконання ролей та адекватності запропонованих під час гри рішень.

Використання ділових та імітаційних ігор дозволяє студентам: набути досвіду перевтілення, адаптації поведінки відповідно до ситуації, осмислення ситуації з позиції іншої людини, розуміння цієї позиції, вмінь оцінювати обставини та можливі варіанти виходу з ситуації, обрати найбільш конструктивний варіант вирішення в умовах обмеженого часу. Ці вміння дозволять більш ефективно здійснювати ділову комунікацію та професійну взаємодію, що підвищує рівень розвитку професійної культури майбутніх фахівців економічної галузі.

Значний потенціал для оволодіння вміннями і навичками професійної взаємодії з дотриманням цінностей, норм і правил етики ділового спілкування фахівця економічних установ має кейс-метод. Цей метод відносять до неігрових імітаційних активних методів навчання.

Кейс-метод – метод активного навчання, основу якого складає вирішення конкретних ситуацій (кейсів; від англ. case – випадок, ситуація), на основі їх аналізу, вивчення, пошуку і прийняття найбільш вдале рішення, яке дозволяє вирішити наявну в ситуації проблему або протиріччя. Виокремлюють реальні (польові) ситуації, основу яких складає матеріал, заснований на реальних подіях та вигадані ситуації (кейси) [13].

Ключову навчальну роль у цьому методі відіграє «ситуація», яка повинна містити сукупність обставин (внутрішніх і зовнішніх), опис умов, протиріч, в яких відбувається певна подія або здійснюється діяльність індивіда (або групи), яка не має однозначного і одномоментного способу вирішення та потребує пошуку найбільш вдалого та адекватного рішення для конкретної ситуації.

Використання кейс-методу дає можливість сформувати у студентів вміння, які є важливими для розвитку мовного етикету: комунікативні (встановлювати контакт, активно слухати, вести діалог та дискусію, переконувати, аргументувати, вести переговори та ін.); професійно-етичні (використовувати термінологію, ведення усної та письмової ділової комунікації, дотримання мовленнєвого етикету, навички конструктивного критичного оцінювання позиції партнерів, навички роботи в команді, складання звітів, підготовка та проведення презентацій, організація та проведення ділових зустрічей і нарад та ін.).

Висновки. Отже, результати здійсненого аналізу дають підставу зробити наступні висновки: етикет розглядається науковцями як сукупність дій та правил, які регулюють зовнішнє вираження взаємин людей; поняття мовного етикету є синонімічним до поняття культури спілкування і виражається у вмінні вести діалог у формальних та неформальних ситуаціях відповідно до соціальних ролей та з метою розв'язання конкретних завдань; мовний етикет є складовою професійної етики, яка регулює стосунки у сфері певної професійної діяльності людей; оволодіння студентами нормами і правилами професійної етики відбувається через формування у них мовного етикету в процесі вивчення гуманітарних дисциплін за допомогою використання методу моделювання професійних ситуацій, кейс-методу, ділових та імітаційних ігор різного професійно-етичного спрямування.

Подальше дослідження цього аспекту полягає в аналізі інших видів етикету в рамках оволодіння студентами нормами і правилами професійної етики, що сприятиме формуванню професійної культури та високому рівню компетентності майбутніх фахівців економічної галузі.

Література:

1. Седова Л.Н. Етика ділового спілкування : навч.-метод. посіб. Харків : ХДЕУ, 2002. 384 с.

2. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-18042>.
3. Красніцька Г.М. Історичні передумови виникнення етикету. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. № 2. Т. 32 (71). С. 163-168.
4. Конюкова І. Я., Сидоровська Є. А. Етикет у контексті ментальних особливостей. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2022. № 2. С. 53–58.
5. Козловська Л., Терещенко С. Чи потрібне істині красномовство (про мовний етикет у науковому спілкуванні). *Культура фахової мови*. 2011. № 75. С. 170-177.
6. Бибик С. Нетикет, або мережевий етикет. *Культура слова*. 2015. № 82. С. 125-128.
7. Прищак М.Д., Забюлівська О.Б., Слободянюк О.М. Ділове спілкування : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2015. 128 с.
8. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Зdirko Н.Г. Професійна етика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2011, 252 с.
9. Філософський словник соціальних термінів / уклад. та голов. ред. В.П. Андрущенко. Київ, 2005. 672 с.
10. Лозовий В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. *Харків : Право*, 2004. 176 с.
11. Іваненко Л. М. Гра як пізнавальна та конструктивна діяльність. *Харків : Фоліо*, 2005. 199 с.
12. Іваненко Л. М. Імітаційні ігри – ракурси і перспективи. *Вісник Національної академії наук України*. 2007. № 5. С. 58-60.
13. Козак Л. В. Кейс-метод у підготовці майбутніх викладачів до інноваційної професійної діяльності. *Освітологічний дискурс*. 2015. № 3 (11). С. 153-161.

References:

1. Sedova, L.N. (2002). *Etika dilovogo spilkuvannya : navch.-metod. posib.* [Ethics of business communication: teaching-methodical manual]. Kharkiv : KhDEU, 384 s. [in Ukrainian].
2. Entsiklopediya suchasnoi Ukrainy. [Encyclopedia of Modern Ukraine]. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-18042>. [in Ukrainian].
3. Krasnits'ka, G.M. (2021). *Istorichni peredumovy viniknennya etiketu.* [Historical prerequisites for the emergence of etiquette]. *Vcheni zapisky TNU imeni V.I. Vernads'kogo. Seriya: Istorichni nauky*. № 2. Т. 32 (71). S. 163-168. [in Ukrainian].
4. Konyukova, I. Ya., Sidorovs'ka, E. A. (2022). *Etiket u konteksti mental'nikh osoblivostey.* [Etiquette in the context of mental characteristics]. *Visnik Natsional'noyi akademiyi kerivnikh kadriv kul'turi i mistetstv*. № 2. S. 53–58. [in Ukrainian].
5. Kozlovs'ka, L., Tereshchenko, S. (2011). *Chi potribne istini krasnomovstvo (pro movniy etiket u naukovomu spilkuvanni).* [Does truth need eloquence (on speech etiquette in scientific communication)]. *Kul'tura fakhovoyi movy*. № 75. S. 170-177. [in Ukrainian].
6. Bibik, S. (2015). *Netiket, abo merezheviy etiket.* [Netiquette, or network etiquette]. *Kul'tura slova*. № 82. S. 125-128. [in Ukrainian].
7. Prishchak, M.D., Zabyulivs'ka, O.B., Slobodyanyuk, O.M. (2015). *Dilove spilkuvannya : navch. posib.* [Business communication: textbook]. Vinnitsia : VNTU, 128 s. [in Ukrainian].
8. Bralatan, V.P., Gutsalenko, L.V., Zdirko, N.G. (2011). *Profesiyna etyka : navch. posib.* [Professional ethics: textbook]. Kiyiv : Tsentri uchbovoyi literaturi, 252 s. [in Ukrainian].

9. Filsofs'kiy slovník sotsial'nikh terminiv [Philosophical dictionary of social terms]. / uklad. ta golov. red. V.P. Andrushchenko. (2005). Kiiiv, 672 s. [in Ukrainian].
10. Lozoviy, V. O., Petrishin, O. V. (2004). Profesiyna etika yurista. [Professional ethics of a lawyer]. Kharkiv : Pravo, 176 s. [in Ukrainian].
11. Ivanenko, L. M. (2005). Gra yak piznaval'na ta konstruktivna diyal'nist'. [Game as a cognitive and constructive activity]. Kharkiv : Folio, 199 s. [in Ukrainian].
12. Ivanenko, L. M. (2007). Imitatsiyni igry – rakursy i perspektivy. [Imitation games - perspectives and prospects]. *Visnik Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrainy*. № 5. S. 58-60. [in Ukrainian].
13. Kozak, L. V. (2015). Keys-metod u pidgotovtsi maybutnikh vikladachiv do innovatsiynoyi profesiynoyi diyal'nosti. [Case method in preparing future teachers for innovative professional activity]. *Osvitologichniy diskurs*. 2015. № 3 (11). S. 153-161. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 14.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 28.04.2026